

Ο ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ¹

Ως αρχιτεκτονική τού χρόνου νοείται η διαδικασία και ο τρόπος με τον οποίον ο χρόνος ως διάρκεια συγκροτεί αντιληπτές χωρικές ενότητες. Σε ένα καταρχήν στατικό σύστημα, όπως είναι ο δομημένος χώρος, η κίνηση μέσα σ' αυτόν είναι το εργαλείο με το οποίο ο χρήστης τον οικειοποιείται και τον αντιλαμβάνεται. Ταυτόχρονα, η χωρική δομή ρυθμίζει την κίνηση στον ίδιο το χώρο.

Σε συστήματα αφηγηματικού χαρακτήρα, τα οποία αναπτύσσονται σε διάρκεια, όπως ο κινηματογράφος, το θέατρο, ο χορός, η μουσική, το μυθιστόρημα, κ.τ.λ., ο χρόνος αποτελεί αναπόσπαστο συστατικό τής υπόστασής τους. Με την κατάτμηση τής διάρκειας σε ελεγχόμενα διαδοχικά διαστήματα, μορφοποιείται το κατά τα' άλλα απροσδιόριστο χρονικά και χωρικά υλικό.

«Ένδεκα θέματα»

1. Με τη χωροθέτηση των υλικών, ορατών όγκων των κτισμάτων στην Ακρόπολη, οι κινήσεις τού χρήστη στο χώρο ρυθμίζονται:

α) προπύλαια: στενό πέρασμα,

β) είσοδος στον ανοικτό χώρο: οι αποκλίσεις στις γωνίες και οι θέσεις των κατασκευών υποδεικνύουν χωρίς να επιβάλουν την κίνηση ανάμεσά τους.

2. Στο έργο “Γυμνή γυναίκα κατεβαίνοντας μια σκάλα” τού Marcel Duchamp, η κίνηση τού σώματος παρίσταται (δεν αναπαρίσταται) με τις διαδοχικές στατικές θέσεις-πόζες που λαμβάνει στο χώρο. Η στατική εικόνα υποκαθιστά την κίνηση.

3. Στις “Δεσποινίδες” τής Avignon, ο Picasso επιτυγχάνει την απόλυτη ταυτοχρονία. Το πρόσωπο μιας από τις φιγούρες που υπάρχουν στον πίνακα παρουσιάζεται ταυτόχρονα σε θέση μετωπική (ανφάς) και σε θέση προφίλ. Αντί, δηλαδή, να έχουμε μια επιλεκτική πλευρά—εκδοχή ενός γεγονότος, έχουμε ταυτόχρονα τουλάχιστον δύο. Αντικειμενοποιείται έτσι η αντίληψή μας γι' αυτό²

4. Ο ναός τού Χονσού στο Καρνάκ, στην Αίγυπτο, συνιστά ένα σύστημα γραμμικής διαδοχής και εναλλαγής χώρων, κατά μήκος ενός αυστηρού

κεντρικού άξονα. Κάθε χωρική μονάδα έχει ιδιαίτερο συγκεκριμένο χαρακτήρα, ενώ αποτελεί συστατικό στη συνολική ανάγνωση τού χώρου, κατά τη διαδικασία κίνησης τού επισκέπτη από έξω έως και στο βαθύτερο σημείο τού ναού, το άδυτον. Ο ρυθμός τής κίνησης εναλλάσσεται σε σχέση με τις επιμέρους χωρικές ενότητες. Η διαδοχή των χώρων είναι η εξής:

- α) πολύ στενή πύλη – είσοδος: γρήγορο πέρασμα,
- β) ανοιχτή μεγάλη αυλή: αίθριο με περιμετρική κιονοστοιχίαση,
- γ) στενή πύλη: γρήγορο πέρασμα,
- δ) κλειστός χώρος με αναλογίες εγκάρσιες στον άξονα και πλήρης από πυκνές κολώνες: ασάφεια,
- ε) στενό πέρασμα: γρήγορο πέρασμα,
- στ) τρία γραμμικά περάσματα: μικροί χώροι,
- ζ) στενό πέρασμα,
- η) ιερό.

Η σταδιακή μετάβαση από τον έξω κόσμο προς το ιερό εντείνεται με τη σταδιακή ανοδική κλιμάκωση τού δαπέδου και την αντίστροφη καθοδική κλιμάκωση τής οροφής στην τομή.

5. Ο τάφος τού Ατρέα στις Μυκήνες αποτελεί τη χωρική υλοποίηση τής σύνθεσης γραμμικής κίνησης με το σημείο κατάληξης. Ένας επιμήκης διάδρομος-πορεία καταλήγει στον κυκλικό θολωτό χώρο. Η γραμμή ως χρονική διάρκεια και η τελεία – στίξη ως στιγμή, στην απόλυτη μορφή τους.

6. Τα διαγράμματα κίνησης τού S. Eisenstein απεικονίζουν τις γρήγορες και ρυθμικές χωροχρονικές μεταλλάξεις των επιμέρους πλάνων, ενώ ταυτόχρονα συμπυκνώνουν και μεταφέρουν το μονοσήμαντο μήνυμα.

7. Ο A. Tarkovsky, αντίθετα, φορτίζει με χρονική διάρκεια και εσωτερικό ρυθμό τα πλάνα του, έτσι ώστε ο ενσωματωμένος σ' αυτά χρόνος να υποδηλώνει, χωρίς ωστόσο να επιβάλλει στο θεατή, εκδοχές ανάγνωση και ερμηνείας τής ταινίας.

8. Η αντιστοίχιση σε γραφήματα τής κλίμακας τού κάθε πλάνου με τη χρονική διάρκεια των, σε συγκεκριμένα τμήματα, διαφορετικών ταινιών, αποκαλύπτει τις μορφολογικές και κατ' επέκταση στιλιστικές διαφοροποιήσεις μεταξύ

διαφορετικών σκηνοθετών, κινηματογραφικών ειδών κ.τ.λ. Η μορφή των γραφημάτων αντικατοπτρίζει τη δομική μορφή τού φιλμ³.

9. Ο χρόνος ως σπειροειδής κίνηση υλοποιείται στη ράμπα ανόδου στο γυάλινο θόλο τού Reichstag, τού αρχιτέκτονα Norman Foster. Προγενέστερα, η ίδια ιδέα είχε μορφοποιηθεί από τον F. L. Wright στο Μουσείο Guggenheim τής Ν. Υόρκης.

10. Η παγωμένη κίνηση αποτυπώνεται στις ελεύθερες μορφές τού Μουσείου Guggenheim τού Frank Gehry στο Μπιλμπάο, όπως κα στα έργα τής Zaha Hadid.

11. Στο “Μοναστήρι τής La Tourette τού Le Corbusier”, η όψη συγκροτείται από επάλληλες οριζόντιες ζώνες: οι άνω με σταθερή ρυθμική τοποθέτηση των ανοιγμάτων, οι κάτω με τη ρυθμικά εναλλασσόμενη πυκνότητα των κατακόρυφων διαχωριστικών των υαλοστασίων, όπως μελετήθηκε με μαθηματικές σχέσεις από τον Ιάκωβο Ξενάκη. Η σύνθεση ανακαλεί τα προαναφερθέντα διαγράμματα τού S.Eisenstein.

Περιοδικό «HIGHLIGHTS»
Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2004

¹ Στο κατ’ επιλογή μάθημα του 9^{ου} εξαμήνου, στην περιοχή Αρχιτεκτονικός Χώρος και Επικοινωνία τής Σχολής Αρχιτεκτόνων τού ΕΜΠ, δίνεται ως θέμα η επεξεργασία τής έννοιας τής αρχιτεκτονικής τού χρόνου στο χώρο και το αντικείμενο. Το παρόν κείμενο είναι μια συνεπτυγμένη εκδοχή τού εισαγωγικού μαθήματος που γίνεται από τον κ. Σ. Ξερόπουλο.

² Μια εξαιρετική ανάλυση τής έννοιας τής ταυτοχρονίας στον κυβισμό και τού συσχετισμού της με τη θεωρία τής σχετικότητας γίνεται από τον Arthur Miller στο βιβλίο Αϊνστάιν – Πικάσο, Ο χώρος, ο χρόνος και η ομορφιά, εκδόσεις Π. Τραυλός, Αθήνα 2002.

³ Η ανάλυση αυτή αποτελεί τμήμα ερευνητικής εργασίας του Σ. Ξερόπουλου με θέμα την αρχιτεκτονική τού κινηματογραφικού χώρου.